

Димитровската диктатура в литературното поле

Пламен Дойнов

В персоналисткия режим на тоталитарната НРБ личностите на вождовете Георги Димитров и Вълко Червенков хвърлят сенките си върху времето, в което оглавяват Комунистическата партия и НРБ. Така краят на т.нар. „отечественофронтовски режим“, трансформиран в комунистически, придобива чертите на еднолична *Димитровска диктатура*, а първата половина на тоталитарните 50-те години може да се маркира като *червенковизъм*. Другият водач – Васил Коларов – не успява да стане *лице на своя епоха*. Той практически е болен през цялата половин година на своето лидерство и до смъртта си на 23 януари 1950 г. не излиза от ролята на „съратник“ и „втори човек“ след Г. Димитров, *министър-председател на болнично легло*, оставайки *междина персона* в историческата поредица от вождове между издигнатите в култ Димитров и Червенков. Коларов, макар и представителна фигура в семейството на комунистическите водачи, остава извън реда на едноличните диктатори. В персоналисткия режим се изработва образът на *всевиждащия и всеможещия вожд*, който се интересува от *всичко*, познава цялата гържава в подробности, за да може да я управлява с неподлежащи на никакво съмнение свръхкомпетенции. Сякаш за него не съществуват гребни неща и незначителни детайли. В този модел водачът замисля, проектира, направлява и *пряко участва във всяко усилие и начинание*, предназначено да построи и укрепи Народната република. По повод честванията на 65-годишнината на Г. Димитров – 18 юни 1947 г. – неговият *съратник* и временен председател на НРБ Васил Коларов изнася беседа (своеобразен *инструктаж*) пред парламентарната група на Комунистическата партия, акцентирайки върху основните моменти от биографията на министър-председателя, като разкрива и *тайната* за колосалната работоспособност на вече *всепризнатия вожд*. Определен за „ценен капитал на целия български народ“, Димитров поддържа „най-тясна връзка с широките народни маси“ и ползва получените писма и телеграми като „сигнал отдолу“, после – всичко „проверява и взема мерки, за да бъде изправено“. Този подход е пряко свързан с произхода и израстването на вожда, дошъл откъм „низините на народа“, със сериозни пропуски в образованието си, но притежаващ природен дар и прогресивен мироглед:

„Той гимназия не е свършил, университет не е свършил, но другарят Георги Димитров днес владее науки – и с таква владение, с което той може да дава указания, упътвания и на много хора, които претендират да стоят по върховете на науката.

Това не значи, че др. Георги Димитров, както който и да било друг, владее технически всичките подробни знания на всеки отрасъл на науката. Но др. Георги Димитров е усвоил лично всичките универсални познания, които са необходими, за да може той да си изработи един правилен марксистко-ленински мироглед. И Георги Димитров има такъв правилен марксистко-ленински мироглед, който го поставя на една голяма височина, на човек, който е духовно развит силно, който владее височините на умствената култура.“¹

Според Коларов *правилият мироглед* може да компенсира празнините в образованието и да изкачи носителя си до *височините на умствената култура*. Като се прибавят и други качества на вожда – „изключителна лобознателност, изключително трудолюбие“, „естествена интуиция“, която му помага да взема *правилни решения*, „макар положението и да не е още напълно ясно“ – така успехите сякаш са гарантирани от „неговата лична способност да дава най-правилни решения“. Това позволява на Димитров да „мобилизира около себе си колективния ум на всички“, които правят предложения, но вождът „безсъмнено внася необходимите корекции, допълнения, изменения и по такъв начин се получава резултатът на едно колективно обмислено решение под ръководството на най-далновидния“. „Ето така др. Георги Димитров действувал“ – завършва Коларов.²

Такива признания и описания на *гения* на живия вожд няма да се превърнат в канонични елементи от неговата биография.³ Но своевременно очертават представата за функционирането на Димитровия персоналисткия режим. Към лятото на 1947 г., когато опозиционната преса е спряна окончателно, а лидерът на земеделската опозиция Никола Петков е арестуван и скоро ще бъде осъден на смърт, култът към Димитров вече придобива публична завършеност. Пред очите и със знанието на вожда се случва всичко в НРБ, а той „се вглежда във всяко дело на живота, в почина на всяка организация и я напътства в духа на

основните исторически задачи на нашия народ“⁴. Или, както апотеозно-космично обрисува историческата картина Николай Райнов, вождът „стана слънце, около което се задвижиха планетите и планетите идват на ново битие, на ново съзнание, на нов живот“⁵.

* Литературата е сред секторите, силно осветени от вниманието на тоталитарната власт. Затова в написаните правила за функциониране на персоналисткия режим пряката връзка между инстанцията на комунистическия вожд и хетерономното литературно поле не е задължителна, но се подразбира. Литературата е не просто свръхважно оръжие на пропагандно-идеологическия фронт, но и дискурсивна зона за поместване на целия свят – модел за художествено производство на социализъм и комунизъм, на *реалност в нейното революционно развитие*. Затова вождът пряко се интересува от това *какво става* в тази зона и дали моделът, който се предлага там, работи ефективно, т.е. дали *произвежда* нови хора и нов свят. В НРБ институционалното име на *зоната под надзор* е Съюз на българските писатели (СБП) – организационна единица, която често функционира като метонимия на НРБ-литературата. Монополният статут на СБП улеснява контрола върху него от върховната власт. Още повече че в съюза като своеобразен колективен „вътрешен агент“ действа *партийната организация на комунистите при СБП* – звено, което укрепва субординацията между партията-гържава и българските писатели и осигурява трансмисионно въздействие върху цялата писателска общност.

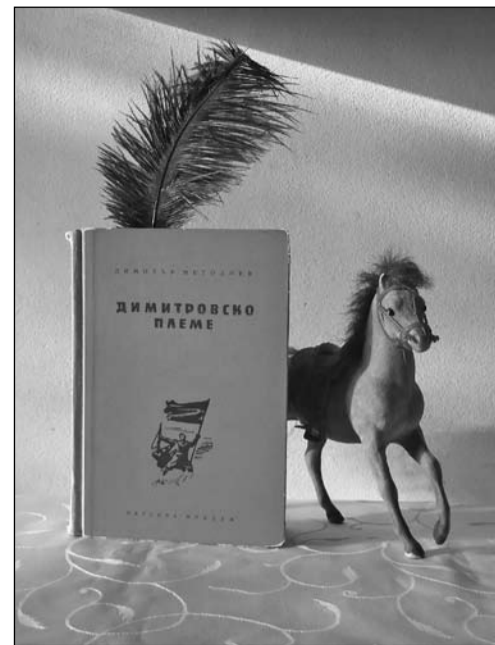
Важността на литературата като базисна част от „настройката“ – ключов елемент на идеологията и пропагандата в НРБ, предопределя активното поведение на тоталитарния вожд спрямо нея. Ето защо той символично *влиза в литературата*, застава не просто в позиция на външен наставник, а в метапозиция на наблюдаващ отвисоко литературното поле разпоредител. Така той е едновременно вътре и вън от литературата – официално гържи дистанция спрямо художественото поле и дори понякога публично декларира, че *не е специалист и не иска да се намесва* в литературния живот и в работата на СБП, която е самостоятелна организация, подчертавайки, че всички въпроси трябва да се решават в дискусия от самите писатели, но същевременно периодично припомня принципа за *партийно ръководство* на българската литература, осъществявано от ЦК на БКП, а често и лично се разпорежда при разрешаването на творчески, редакционни, междуличностни спорове и проблеми.

Както в други силно контролирани сектори, така и в литературното поле за вожда няма гребни и незначителни казуси. Комуникацията между него и писателската общност се реализира интензивно в границите на един общ *директивен дискурс*, който си има своите „жанрове“. Те могат да бъдат определени и като *комуникационни канали*: речи на партийни, национални и ведомствени форуми; резолюции на вожда върху доклади, молби и писма до него; опубличностени или конфиденциални негови писма до СБП, до отделни писатели и литератори; беседи и слова при колективни срещи; индивидуални наставления при лични визити; бележки с мнения и нареждания; наздравници на тържествени обеди и вечери; писмени и устни (не)преки намеси в творческия акт под формата на поздравления, насърчения, съвети и т.н.

Тази „топла връзка“ както с *цялата* писателска общност, така и с отделни писатели изобилства от епизоди с творчески, лични и битови драми. Те са скритият декор на други тържествени събития, овладени от *политестетическия дискурс* – общосъюзни събрания, посветени на отделни програмни речи или просто крилати фрази на вожда; статии и доклади от високопоставени писатели и литератори, в които се разсъждава върху поредното *епохално* послание, съдържащо се в писмо, слово или в абзац от текст на първия/генералния секретар; резолюция или друг документ на СБП или на неговата партийна организация, откликващи на ново напътствие на тоталитарния водач. Това е пропагандна връзка, структурирана в кампании за популяризация и конкретизация на указанията на вожда – серии от изяснявания, допълнения и уточнения на иначе синтетично-общите напътствия на партийния лидер. С тази процедура се цели тъкмо „естетизация“ на политическите директиви, за да може директивният дискурс да бъде „преведен“ в *политестетически*.

Диктаторът като политически инструктор

В такава комуникативна среда особено значение придобиват сцепленията между индивидуалния стил на отделния вожд и конкретните исторически моменти, през които преминава персоналисткия режим. Фигурата на Георги Димитров съсредоточава в себе си всички специфики на преходното време – от относителен отечественофронтовски плурализъм към пролетарска диктатура. Още повече че това преходно време е съвсем *биографично*, т.е. съвпада с прехода, който самият

Димитров извършва – от пребиваващ в Москва доскорошен генерален секретар на Коминтерна и настоящ висш служител в ЦК на ВКП (б) до издигнат в култ водач на българските комунисти и министър-председател на НРБ, превърнал се в контролиран от Сталин балкански диктатор.

Веднага след преврата от 9 септември 1944 г. за авторитета на Георги Димитров като *заграницен наставник на отечественофронтовска България* започва да се грижи целият пропаганден апарат на Комунистическата партия. Въпреки че до ноември 1945 г. той физически не присъства на територията на гържавата, неговите писма и поздравления от Москва, адресирани до ЦК на БРП (к), до НК на ОФ, до младежки, професионални, творчески и други организации, до техните конгреси и събори, до вестници, военни командири и прочее обществено видими личности, реално моделират комуникативната ситуация в страната и направляват политическите процеси. Посланията му са събрани в книга и произведени в ранг на *програма*, защото „съдържат дълбоко принципиални, навременни и направляващи напътствия, практически съвети и ръководни начала на цялата наша отечественофронтовска общественост“⁶. Речите му се четат на митинги, а после се публикуват в пресата. Портретът му се вижда на плащади и в учреждения. Димитров присъства едновременно и в Москва, и в София. И тъкмо защото служи на „две родини и два гъла“, той идеално възплащава принципа, според който процесите „се дирижират от тоталитарната личност по една добре овладяна партитура за установяване на пълен контрол върху обществото и цялостното му преобразуване съобразно реферативния модел“ в СССР⁷.

Дори след завръщането си в България Димитров продължително време не заема какъвто и да било гържавен пост. След изборите от 18 ноември 1945 г. чак до следващия ноември той е *просто* депутат и председател на парламентарната група на БРП (к), но това не му пречи да диктува дневния ред на страната – следва съветите на Сталин, свежда директиви до партията си и до Отечествения фронт, присъства на някои заседания на правителството, придружава министър-председателя Кимон Георгиев (или по-скоро министър-председателят придружава Димитров!) при посещения и церемонии. Вестниците акцентират именно върху изявленията и речите на Димитров, а не толкова върху изявите на резидентските или правителствените лица. Рекламиран *довчера* предимно като създател на ОФ и партизиран *учител и вожд* на БРП (к), все по-често той бива обявяван за „мъдр народен водач“, „кормчия на нова отечественофронтовска България“, „общопризнат и любим учител и вожд на трудещите се в България“⁸ и дори за „велик вожд на българския народ“⁹.

След заемането на поста министър-председател на 22 ноември 1946 г. издигането на Георги Димитров в харизматичен тоталитарен водач вече не знае предел. Легитимирането му чрез най-силната властова позиция в гържавата окончателно го превръща в абсолютен ментор на Народната република. Такъв става той и за организираниите български писатели.

Те го обявяват за свой „учител и приятел“ още в поздравителния си адрес по случай 63-тия му рожден ден през юни 1945 г. и декларират, че „с чувство на дълбока благодарност си спомням“ неговите „мъдри съвети към тях“¹⁰. Споменът за *мъдрите съвети* е съвсем свеж. Димитров ги дава в първото си писмо до СБП, изпратено през май 1945 г. по повод смяната на ръководството в

⁶ Вж. книгата и предговора към нея: *Георги Димитров до отечественофронтовска България*. Второ допълнено издание. Изд. на БРП (к). С., 1945, с. 3.

⁷ Знеполски, Ивайло. *Българският комунизъм. Социокултурни черти и властова траектория*. ИИБМ. Сиеда. С., 2008, с. 126.

⁸ Вж. тази формулировка в: *ЦК на БРП (к) до др. Георги Димитров*. – *Работническо дело*, бр. 133, 18.06.1946.

⁹ Вж. *Слава на великия вожда на българския народ др. Георги Димитров*. *Снощното тържествено чествуване 64-годишнината на др. Георги Димитров в Дом „Дим. Благоев“*. Докладът на др. Георги Дамянов. – *Работническо дело*, бр. 137, 22.06.1946.

¹⁰ *Българските писатели до Г. Димитров*. – *Литературен фронт*, бр. 34, 23.06.1945.

¹ *Славна 65-годишнина. Извлечение от беседата за Георги Димитров, гържана от др. Васил Коларов пред парламентарната група на БРП (к)*. – *Работническо дело*, бр. 137, 18.06.1947.

² Пак там.

³ Показателно е, че по-късно публикуваната версия на този текст на Коларов е доста променена. В нея липсват цитираните признания и описания. Вж. Коларов, Васил. *Една славна 65-годишнина*. – В: *Георги Димитров. 65 години от рождението му*. Дирекция на печата. С., 1947, с. 7–16.

⁴ Зарев, Пантелей. *Истински хуманист на нашата епоха*. – В: Пак там, с. 301.

⁵ Вж. Пак там, с. 311.

Димитровската диктатура в...

от стр. 9

организацията на предстоящото общо събрание¹¹. Думите на намиращия се все още в Москва комунистически лидер почти веднага придобиват статут на *„кратка програма за развитие* на българската литература“¹², синтезиращи нейния тематичен каталог и персонажна система в няколко точки. Главните задачи на литературата са няколко: да „развива преданост и любов към народ и родина“, да „усилва омразата към фашизма и всички народни врагове“, да „очиства българския въздух от миазмите на великобългарския шовинизъм и на всяко мракобесие“, да „поощрява героични подвизи“ и да „възпитава чувство на славянско единство, на международна солидарност и вечна дружба с нашия освободител, великия съветски народ“. Централните теми на бъдещите произведения са следните: „чудесният героизъм на нашите народни партизани, партизанки и нелегални другари в борбата с фашистите, храброто участие на българската армия в окончателния победоносен разгром над фашистка Германия, мъжествената работа в тила в подкрепа на фронта и народа“. Ключовата роля на критиката се съдържа в това „грънчливо да чисти българската литературна нива от зловредни плевели, да чисти редовете на българските писатели от некадърници, бездарници и всякакъв вид литературни търгаши“¹³.

Писмото се подема от СБП като знаме с извезани златни букви. Спешно насрочват общо събрание за 28 май 1945 г., за да го осмислят и открият чрез доклад, изнесен от сътрудника в отдел „Агитация и пропаганда“ на ЦК на БРП (к) и все по-утвърждаващ се като рупор на соцреалистическата критика Пантелей Зарев¹⁴. По-нататък през десетилетията изложението само в две странички насоки на вожда се мултиплицират и конкретизират в десетки пропагандно-разяснителни статии.

Днес вече можем да преценим, че това писмо остава не просто първи, но и *единствен програмен документ* на вожда в областта на литературата *след Девети*. Следващите му послания и напътствия се правят *някак между другото*, спорадично и безсистемно, в отделни абзаци и вметнати изречения, често ориентирани към нелитературни публики, въпреки че в годините на НРБ в традициите на култа към Димитров се полагат озорни критико-издателски усилия той да бъде възвеличен и като крупен мислител в областта на литературата, естетиката и културата. Точността изисква да отбележим, че между 1944 и 1949 г. наставническата сянка на диктатора върху литературното поле не е толкова плътна. Всъщност посланията му по въпросите на литературата са доста скромни и като брой, и като обем, а страдат и от сериозни съдържателни дефицити. Въпреки опитите да бъдат възвеличени и свръхинтерпретирани в проекцията на цяла система от възгледи или на стройна идеологическа платформа, това са кратки изказвания, малки части от речи, поздравителни слова или писма до писатели с общи указания и по-скоро пожелания за здраве и за изпълнение на някои актуални задачи.

Персоналистският димитровски режим се характеризира с пределно прагматично отношение към литературата. Коментарите му са посветени изключително на конкретни цели в политическата борба (победа на парламентарните избори през 1945 и 1946 г.; успех на референдума за Народна република през септември 1946 г.; пропагандна война с опозицията, с нейните автори и вестници), а в краткосрочна перспектива развиват идеята за *приобщаване* и постепенно *превъзпитание* на „старата“ некомунистическа интелигенция и установяване на монолитна НРБ-култура. Изказванията му следват логиката на непосредствената целесобразност на междупартийните битки и налагането на тоталитарен режим.

Това личи не само в нападателните абзаци срещу опозиционния писател Трифон Кунев в речта на Димитров пред пернишките миньори от 2 юни 1946 г.¹⁵ и в беседата му с писателите комунисти от 30 септември 1946 г., където ги насърчава да създадат предизборен „обвинителен акт“ срещу опозицията, *художествени, емоционални репортажи* и агитки („шлаггедихте“ – *ударни стихотворения*)¹⁶, но и в

^[1] Вж. повече за това: Дойнов, Пламен. Краят на литературната автономия: 1946. Нов български университет. С., 2021, с. 34–37.

^[2] Пак там, с. 37.

^[3] Вж. вестникарските публикации на писмото: Димитров, Георги. Писмо до Съюза на българските писатели. – Работническо дело, бр. 202, 15.05.1945; Димитров до българските писатели. – Литературен фронт, бр. 29, 20.05.1945.

^[4] Вж. публикувания разгърнат вариант на доклада: Зарев, Пантелей. Героичното в живота и в литературата. – В: Зарев, Пантелей. Литературата като познание. Нариздат., С., 1945, с. 133–152.

^[5] Вж. Димитров, Георги. Силата на Отечествения фронт е в самия народ – реч пред ударниците-рудничари, произнесена в Перник на 2 юни 1946 г. – Работническо дело, бр. 121, 4.06.1946.

^[6] Вж. тези наставления: Из беседа с писатели-комунисти. София, 30 септември 1946 г. – В: Димитров, Георги. За литературата, изкуството и културата. Съст. Екатерина Кабакчиева, Вълчко Кунчев. Изд. на БКП. С., 1971, с. 214–217.

несдържаните войнствени призови за безмилостно налагане на волята на Комунистическата партия при формиране на монистична литературна и културна среда в ситуация на спечелени избори за Велико народно събрание:

„Трябва желязна идеологическа метла, за да се очисти всичко гнило, фашистко, реакционно, мракобесническо, което отравя въздуха на нашия културен фронт. Трябва да се унищожат всички остатъци от фашистката идеология и великобългарския шовинизъм.“¹⁷

За Димитров битката и разправата с отявления политически противник и проявите на тактичност и маневриране при привличане на „неутрални“ и „колебаещи се“ интелектуалци попадат сред непосредствените задачи на политиката на БРП (к) и на сформираното от него правителство през ноември 1946 г. Напътствията му в литературното поле изцяло обслужват стремежа за осъществяване на тоталитарна революция. Ето как звучи едно характерно признание на вожда, направено пред група английски младежи, включили се в българското бригадирско движение. Думите са записани от един от охранителите му:

„У нас, казват, имало недоволство. Не може да няма. Национализирахме фабриките и едрите предприятия. Трябваше. Собствениците са недоволни. […] Ние трябваше да реорганизираме нашата армия, да я направим народна. Оказа се, че шест хиляди офицери – поручици, капитани, майори, полковници, генерали – са фашисти. Голяма част от студентите не са учили или са се учили като врагове на работническата класа. Какво трябваше да направи нашата народна власт? Трябваше широко да отвори вратите на университета и да изонии оттам тези студенти. Недоволни са те. Недоволни са техните бащи, недоволни са техните майки. Ето недоволни и недоволство. Заедно с тях трябваше да изгоним и няколко десетки професори от университета като негодни, неспособни или врагове на народа. И те са недоволни. Ние сме малка страна, а имаме много адвокати. От тази професия лесно се печели. Трябваше да лишим от адвокатство стотици хора. Те са недоволни от Отечествения фронт, от Комунистическата партия, от правителството. Ние прекарахме три сушави години. […] Първата година хранихме всички. Тази година решихме да изменим тази практика. За да осигурим с повече храна трудещите се и учащите се, трябва да лишим от хляб тези, които не работят.“¹⁸

Коментирайки *недоволството* срещу режима, Димитров всъщност добре описва елементите на класовото тоталитарно прочистване на обществената и културната среда през 1948 г. Тук старателно са подчертани параметрите на психополитиката на терор при селекцията на кадри и при моделиране на „нови хора“ за налагането на тоталитарни норми в обществото, културата, образованието и науката. Обобщително, в режим на равностетка, звучат последните послания на Димитров от 1948/1949 г. Пред конгреса на ОФ от 2–3 февруари 1948 г. победоносно обявява:

„Преустройва се литературата с оглед да отразява правдиво и художествено нашата нова действителност и да служи като важно средство за патриотичното и демократичното възпитание на народа, да мобилизира и насочва правилно неговия творчески устрем.[…] …всичко действително талантливо и способно за творчество в средата на българската интелигенция или активно участвава в строителството на нашата Народна република, или съдейства според силите си и възможностите си на това строителство. Кой би могъл да отрече забележителния факт, че у нас не може да се намери нито един действително ценен деятел на науката, изкуството и културата, който да стои настрана от великото творческо дело на Отечествения фронт! Кои ценни и талантливи научни и културни дейци се намериха в редовете на отречената от народа и разромена реакционна опозиция?“¹⁹

Наистина по това време извън ОФ и Комунистическата партия погледът на диктатора не забелязва *ценни и талантливи научни и културни дейци* най-малкото защото или са убити със или без присъда, или са интернирани далече от столицата и големите градове, или лежат в затвори и лагери, или са уволнени от работа, а в най-мекия случай – изтласкани от публичната среда, в която могат да действат или поне да бъдат видими. Друга реч на Димитров (всъщност *наздравница*) по време на вечерята, дадена по случай юбилея на актрисата Адриана Бугевска на 20 февруари 1949 г., окръгля приноса му в преобразяването на художественото поле:

^[7] Димитров, Георги. Важните задачи на народните читалища. Беседа с управителния съвет на Върховния читалищен съюз на 9 ноември 1946 г. – В: Димитров, Георги. За литературата, изкуството и културата. С., 1949..., с. 59.

^[8] Вж. това признание в мемоарите на един от охраната на Г. Димитров: Игнатов, Петър. Сърце за всички. Когато охранявах Георги Димитров. Народна младеж. С., 1971, с. 67.

^[9] Димитров, Георги. Културният подем след 9 септември – В: Димитров, Георги. За литературата, изкуството и културата. С., 1949..., с. 81–82.

„Има хора у нас, които говорят, че комунистите искат да укрепят своята власт, затова се стремят да привлекат способни и даровити хора. Дават им известни привилегии, отрупват ги с известни почести, само за да ги използват. Няма нищо по-неотговарящо на действителността от такива възгледи и твърдения.[…] Др. Кръстю Сарафов правилно каза, че никои никога не е направил толкова коколто ние сега правим. […]… това, което правим, е само начало. […] Ще черпим от нашите ограничени средства и ресурси, максимално ще използваме нашите неголеми възможности и ще даваме, ще даваме, за да се развият и театърът, и операта, и всичко онова, което ще послужи за издигане на културата на нашия народ, на нашата младеж, като мозъц фактор на построяване на новото, социалистическото общество. […] ние подпомагаме хората на изкуството, насърчаваме техните дарования за построяването на социализма в нашата страна. […] Аз искам да вдигна чаша за истинските даровити, способни, желаещи да се учат и квалифицират служители на нашето народно изкуство, които се учат от великите майстори на великата социалистическа родина.“²⁰

Последното изречение трябва да се чете като указание в духа на приключилия само преди гва месеца Пети конгрес на БКП, на който се приема програмната задача за преминаване на цялото общество през практиките на интензивна *марксистко-ленинска просвета*. След няколко седмици българският вожд ще отпътува тежко болен за Москва, а след около три месеца ще напусне този свят. В края на живота си той тегли чертата – писателите и хората на изкуството са *приобщени* в лоното на властта, участват в строежа на социализма и вече се включват в режим на по-целенасочено (пре)възпитание. Същевременно диктаторът влаза в ролята на гарант – висш меценат в НРБ, който *раздава* средства и ресурси, т.е. осигурява държавни поръчки за художествено производство (вкл. в театъра, литературата, изкуството) на лоялните театрали, писатели, художници, композитори и пр.

Георги Димитров вероятно си отива удовлетворен от стореното в литературния сектор. По време на предсмъртната си среща с Димитър Полянов на 28 юни 1949 г. в санаториума Барвиха край Москва вождът говори от болничното легло. Първият пролетарски поет свидетелства за едни от последните думи на отиващия си Димитров:

„Започва да ми харесва завоят, който се прави от българските писатели… Започвате да се сближавате с народа. Литературата трябва да се запълни с ново съдържание.“²¹

Четири дни преди да издъхне вождът оценява подобаващо соцреалистическия *завой* на организираниите български писатели. Това е последната, но и поредната му оценка на теخن меродавен наставник. Какво всъщност съдържа тя?

Макар и далече от специфичните въпроси на художествената литература, за която той сам признава с престорена скромност през 1935 г. пред съветски писатели, че *не е специалист*²², Димитров демонстрира на български терен – вече в качеството си на непогрешим и всезнаещ вожд – че чудесно разбира функционалното предназначение на литературата. Още повече че в рамките на НРБ нещата са се променили. Той не просто е станал „специалист“ *по художествената литература*, но и спокойно би могъл да бъде *писател*. Още повече че става *автор на книги* – нищо, че това са избрани или събрани речи, статии, доклади и изказвания²³. Чували са Димитров да казва (по време на последното му новогодишно тържество в двораца „Враня“ при настъпването на 1949 г.), че *ако не бил станал общественик, щял да стане писател*²⁴, което звучи по-дръзко от друго негово публично заявление, че *ако не бил политически деятел, щял да се отдаде на културно-просветна дейност* „с цялата си душа“²⁵. Несбъднат *писател* или *културно-просветен деец*,

^[20] Димитров, Георги. За всестранен разцвет на българската социалистическа култура. – В: Димитров, Георги. За литературата, изкуството и културата. С., 1949..., с. 90–91, 93–94.

^[21] Полянов, Димитър. Последната ми среща с Георги Димитров – В: Той не умира. Българските писатели за смъртта на Георги Димитров. Под ред. на Секретариата на СБП. Български писател. С., 1950, с. 407.

^[22] Вж. речта му в Дома на съветските писатели: Димитров, Георги. Революционната литература – на борба против фашизма! Москва, 28 февруари 1935 г. – В: Димитров, Георги. За литературата, изкуството и културата. С., 1971, с. 120.

^[23] Вж. например книгата: Димитров, Георги. Речи, доклади и статии в три тома. Том III (1942–1947). Изд. на БРП (к). С., 1947. Всъщност първите два тома така и не виждат бял свят. Този трети том е „единствената книга със събрани съчинения на Димитров, издадена приживе с негово лично участие“ – Вж. това свидетелство в: Ганчовски, Неделчо. Дните на Димитров каквито ги видях и записах. Том първи. Партиздат. С., 1975, с. 482–483.

^[24] Вж. това свидетелство в: Игнатов, Петър. Цит. съч., с. 27.

^[25] Вж. това заявление в: Димитров, Георги. Важните задачи на народните читалища. Беседа с управителния съвет на Върховния читалищен съюз на 9 ноември 1946 г. – В: Георги Димитров за литературата, изкуството и културата. С., 1949..., с. 59.

Славим вождя и учителя В стих и песен

Димитър И. Полянов

вождят си въобразява тези роли в перспективата на съвсем различна, партийно-политическа прагматика. В неговото класово-партийно съзнание на тоталитарен водач авторът на художествени текстове е длъжен да остави настрана собствените си идеи и творчески намерения, за да участва пряко в литературното обслужване на партийно-държавната политика. Както съветва писателите комунисти в беседата си от 1946 г.:

„Истинските творци и в областта на поезията и на художествената литература не разчитат само на вдъхновението. Те работят из ден в ден, с месеци, за да дадат нещо ценно. [...] Главата може да боли, настроение може да няма, но щом има нужда – трябва да се работи. А писателите не са така, поетите още по-малко. Като имате предвид това, трябва да вземете особени мерки, щото в този период на изборната кампания да проявите повече упоритост, а после, когато мине кампанията за велико народно събрание, можете за един-два месеца да отидете на спокойствие и да мислите повече.“²⁶

Тук мисленето на спокойствие (можем да кажем още съзерцанието или вдъхновението) функционира като метонимия на автономията на творческата личност. Да проявят повече упоритост, означава писателите да се включат изцяло в литературното производство на идеологическа реалност. Същност Димитров по-скоро възприема писателството откъм неговата функционална характеристика на създаване на печатно слово, което влияе на читателите, на масите. Сам бил в младостта си печатар, той експонира литературата в пространство, където се разгръща предимно производство на печатни текстове, затова рядко прави разлика между творческия труд над писаното слово и словослагателския труд на печатарския работник. Печатането и писането на литература са ценностно изравнени. Неслучайно именно пред конгреса на печатарските работници и на производителите на хартия през май 1947 г. той апелира:

„Трябва да произвеждаме повече хартия, да създадем по-висока печатарска техника, защото са необходими вестници, книги, литература за разясняване на самия план, за мобилизиране на народните сили, за тяхното правилно ориентиране. Необходима е литература, която постоянно да издига нашата народна култура на по-висока степен. [...] Необходимо ни е печатно слово като мощно оръжие за все по-здраво обединяване на народните сили против вътрешните и външните врагове.“²⁷

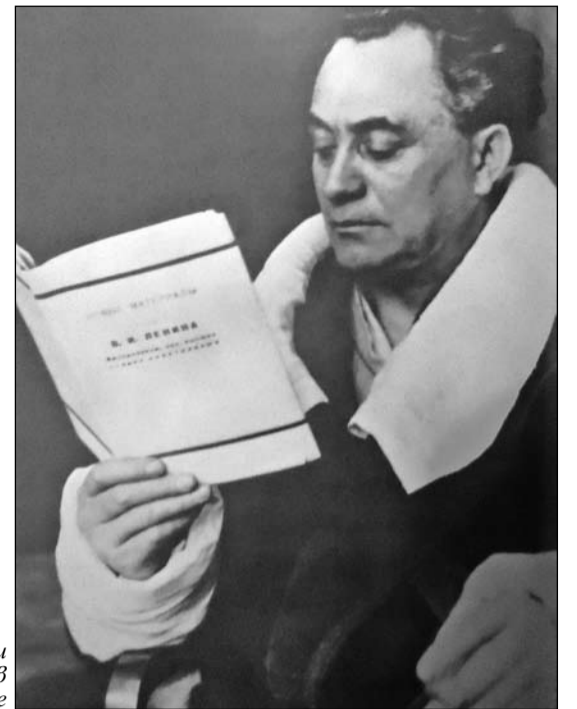
За Димитров писателството е производственост. Литературата е продукция от хартиени наличности, агитраци, убеждаващи и променящи света и хората по указанията на партийното и държавното ръководство – в постоянна класова битка с врага. Към края на 40-те години оценката за социалистическия завой на българската литература е точна, макар и твърде общо формулирана. За повече гуми Димитров няма шанс. Лимитираното му житейско време и ограничените му сили блокират неговото по-въвлечено и конкретно участие в направляването на българската литература. Проблемите със здравето и с прекалената употреба на алкохол допълнително съкращават и без това редките му намеси и напътствия в литературното поле. Диабет, бъбречни и сърдечно-съдови проблеми, подуване на краката, събиране на вода в корема, възпаление на пикочния мехур, цироза на черния дроб²⁸ – болестите връхлитат вождя една след друга. Към тях се прибавя слабостта му към спиртните напитки, за която някои историци твърдят, че е „всеизвестна обществено-държавна тайна“²⁹. Болнавият и пиещият Георги Димитров просто няма време да бъде пълноценен „учител“ на писателите. До смъртта си или дори още по-рано – до сериозното си разболяване през лятото на 1947 г. – в директивите си към литературата вождят остава в периметъра на непосредствената голяма задача пред Комунистическата партия: да бъде ликвидирана политическата опозиция и съпътстващата я опозиционна и алтернативна публичност. В края на 40-те тоталитарната революция е почти напълно осъществена. Точно тогава над литературното поле се надвесва сянката на нов диктатор – Вълко Червенков. Но това е друг епизод от същия сериал.

²⁶ Димитров, Георги. Из беседа с писатели-комунисти. София, 30 септември 1946 г. – В: Димитров, Георги. За литературата, изкуството и културата. С., 1971, с. 216–218.

²⁷ Димитров, Георги. Из речта пред конгреса на печатарските работници и работниците по производство на хартия. София, 18 май 1947 г. – В: Димитров, Георги. За литературата, изкуството и културата. С., 1971, с. 251.

²⁸ Вж. за болестите на Г. Димитров, проявили се особено остро след лятото на 1947 г.: Ганчовски, Неделчо. Цит. съч. Том първи, с. 492–493 и Том втори, с. 11, както и данните в: Фосколо, Мона. Георги Димитров. Една критическа биография. Просвета. С., 2013, с. 321.

²⁹ Фосколо, Мона. Цит. съч., с. 317.

Георги Димитров чете

На другаря Георги Димитров

Под сянката на мъдрия ни Дядо
израсна ти – младок до мощен дъб;
Той – ясен ум, ти – чувство жизнерадо,
той – смел водач, ти – общ любимец скъп.

Момче, в словослагателската каса
ти висшето познание узна:
във борческата пролетарска класа
да търсиш всяка нощ и светлина;

Младеж, в работническа синя блуза,
всели ти в капитала страх и смут
и с веций Майстор изгради съюза
на своите братя по тегла и труд;

Веч мъж – след черния девети юни
ти пална, със Василя дръзновен,
Септември на червените комуни,
Септември в кръв и огън задушен...

Ръката, що компаса бе държала,
кормилото залови с верен жест
и води ти „Интернационала“
между подмолите с успех и чест.

В двубой прочут със Гьоринга кафяви
не ти, а той падна във Лайпциг,
ти българското име там прослави
и се изправи мощен и велик.

Видял съдбата наша безизходна,
с ОФ-то ти България спаси,
и ореол от обич всенародна
обкичи твоите сребърни коси.

Другар, водач, наставник и съветник,
ти стана покровител наш в Москва,
и слушаме словата ти заветни,
маркс-ленинските-сталински слова!

О, здравствуйвай, Родината да водиш
из пътя нов, желан, а не чужд –
във братство със славянските народи
и в дружба със Съветския съюз.

Привет и дългоденствие! Да живее
любимият учител и борец!
В апотеоз от сбъднати идеи
да видим скоро нашия първенец!

Работническо дело, бр. 230, 18.06.1945.

Иван Бурин

Георги Димитров

Какви е деца раждала,
раждала, ражда и сега
българска майка юнашка...

Другари! Чуйте как над нас шумят горите
на Стара планина, Родопите и Рила
с хайдушкия завет на Ботевите дни,
как Искър и Марица заблещват с нови сили,
как Черното море се удря в бреговете
с могъщите вълни на братската страна!

Долове, върхове днес по-могъщо дишат,
днес родната земя във нови сили тръпне,
пшениците разпукват с нова мощ пръстта
и в есенния ден дърветата разцъфват, –
родината празнува след тежката раздяла
щастливото завръщане на своя верен син.

Ехтете, черни шахти, от гласове свободни!
Оръдия, гърмете! Тресете се, площади,
разпуквайте се, улици, от хиляден народ!
Свирете, шумни фабрики, локомотиви
от тракции, дена, пристанища и гари!
Сърце народно, гордо, в велика радост, бий!

Родино! Твоята гордост кога бе по-голяма?
Дали по времето на Ботев и на Левски,
или в епохата на Георги Димитров?
Гласа ти чу светът от Шипка и от Драва,
но най-могъщо ти от Лайпциг проговори
в борба за свобода на цялата земя!

Другарю Димитров! Прости ни, ще оставим
копачки в тъмни шахти и плугове в полето,
ще дойдем да те видим, да чуем твоя глас,
а после с двойни сили, другарю, ще работим,
браздите по-дълбоко ще задимят уханни
и в нова, чиста грейка ще къртим пласт след пласт!

Другарю Димитров! Ний всички ще те видим,
ний всички ще те чуем, но няма да те видят
Лиляна, Малчика и много като тях,
другари свидни, скъпи, по твоя път вървели,
в жестоките борби с фашизма безпощаден
умрели с твоята име, другарю, на уста.

Когато твоя поглед обгърне с топла обич
шумящото море от знамена и хора
и старите другари и братя да съзреш:
Антон, Станке, Напетоу, Съби, Митю Станев...
сърцето ти от болка дълбоко ще се свие
и погледа орлов ще овлажни съзла.

Но ти глава ще вдигнеш по-гордо, по-достойно
и с поглед по-уверен, и с поглед по-мъжествен
тя мъжката си сила ще предаде на нас
и ний след теб по-твърдо и крепко ще закрачим. –
ний – цял народ ще тръгнем към подвиг и победа
за родната страна с народната ѝ власт!

Ликувайте, шумете земи, страни балкански!
По-ясно грей, небе, полета, зеленейте,
разкривай, мой народ, обаятия и любов!
Днес своя любещ син приветствува земята,
която го откърми в майчини обаятия:
„Добре дошъл, другарю Димитров!“

Работническо дело, бр. 391, 22.12.1945.

Дора Габе

Нова вяра

Народе, беден и презиран,
но хубав български народ,
дойде най-сетне и за тебе
часът да бъдеш чист и горд!

От Изток порта се отвори
и чудна светлина заля
настръхналите ти Балкани,
пресъхналите ти поля.

Снагата ти е още болна,
но твоето сърце кипи!
Народе смел, народе волен,
днес нова вяра те крепи.

Израснала от твоите мишици,
калена в труд и във любов,
тя носи наше, просто име:
„Другаря Георги Димитров!“

Отечествен фронт, бр. 655, 22.10.1946.